

УРОК: 30-31

ДАТА: 26.01.23

ГРУПА: 31

Тема: Відокремлені означення. Відокремлені прикладки.

Мета: пояснити правила відокремлення означень, формувати вміння визначати в реченнях відокремлені означення та прикладки, вживати розділові знаки в реченнях із відокремленими означеннями, правильно інтонувати речення з відокремленими членами; виховувати повагу до природи; розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять, естетичну сферу.

Обладання: підручник.

Тип заняття: урок розширення й поглиблення знань та розвитку практичних умінь.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети заняття

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок студентів

• *Бесіда.*

- Що таке відокремлення?
- Які члени речення можуть бути відокремленими?
- Як виділяються відокремлені члени речення при вимові?
- Якими розділовими знаками виділяються відокремлені члени речення на письмі?

IV. Виклад основного матеріалу. Лекція викладача.

Відокремлення – це змістове та інтонаційне виділення другорядних членів речення для увиразнення їхньої змістової ваги.

Відокремлюватися можуть тільки другорядні члени речення:

- означення;
- прикладка;
- обставина;
- додаток.

Відокремленими називають такі другорядні члени речення, які виражають додаткове повідомлення або доповнюють основне твердження. Їх виділяють інтонацією, а на письмі відокремлюють розділовими знаками (комами, іноді – тире): *Джерельну вірність з копанки-криниці я спрагло пив, схилившись до трави* (В. Крищенко). *Поза містом лежали кримські гори, вкриті лісом* (П. Панч).

Для вираження відокремлених членів речення у вимові й на письмі використовуються різні граматичні засоби: паузи, прямий і непрямий порядок слів, темп вимови, інтонація, сполучники, розділові знаки.

Відокремлені члени речення бувають **непоширені** (виражені одним словом) і **поширені** (виражені словосполученням).

За функцією і синтаксичною роллю в реченні розрізняють:

- відокремлені означення (узгоджені й неузгоджені);
- відокремлені прикладки;
- відокремлені обставини;
- відокремлені уточнювальні члени речення (додатки та обставини).

Відокремлені члени речення вживаються у всіх стилях мовлення, конкретизуючи думку, збагачуючи виразність та образність тексту.

Відокремлені означення

Відокремлення **узгоджених означень** залежить від їх місця в реченні щодо іменника, якому вони підпорядковуються, а також інформативного навантаження основного члена відокремленого звороту.

Умови відокремлення узгоджених означень

- якщо означення стосуються особового займенника: *Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися* (І.Котляревський)
- якщо означення відділені від означуваного слова іншими членами речення: *Осяяний сонцем, перед нами розкрився зовсім новий степ* (О.Довженко)
- якщо поширені означення стоять після означуваного слова: *Лірична пісня – це безмежне поле, засіяне зернами історії і завітчане людськими надіями* (М.Стельмах).
- якщо означення мають додаткове обставинне значення: *Покинута людьми на довгі дні, дорога помирає в бур'яні* (Д.Павличко).
- якщо два і більше означення стоять після означуваного слова, перед яким уже є залежне від нього означення: *Досвітні огні, переможні, урочі, прорізали темряву ночі* (Л.Українка).

Неузгоджені означення зазвичай не відокремлюються. Незгоджені означення, виражені іменниками в непрямих відмінках з прийменниками (чи без них), у деяких випадках відокремлюються комами або тире.

Умови відокремлення неузгоджених означень

- якщо неузгоджені означення залежать від власних імен: *Ганна, з її охотною до роботи, безпосередністю. Щирістю та привітністю, теж якимось одразу сподобалася своїм новим знайомим* (В.Козаченко)
- якщо неузгоджені означення стоять в одному ряду з узгодженими відокремленими означеннями: *В хату ввійшов старий Джеря, високий, тонкий, з сивуватими довгими вусами, з нужденним блідим лицем та смутними очима* (І.Нечуй-Левицький)
- якщо перед неузгодженими означеннями можна поставити слова **а саме**: *Кожен із нас вирішував питання – (а саме) їхати або залишатися – чи не вперше в житті.*

Відокремлені прикладки

Відокремлена прикладка – це іменниковий зворот, який виступає в реченні як різновид означення. Прикладка може відокремлюватися комами або тире.

Умови відокремлення прикладок

- якщо прикладка стосується особового займенника: *Далеко за синім морем на чужині гинули вони, безталанні шукачі щастя* (І.Цюпа).
- якщо прикладка поширена і стоїть після означуваного іменника (часто власної назви): *Навкруги чорне страшне море, безодня води і гніву* (А.Головка).
- якщо одинична прикладка стоїть після означуваного слова і має додаткове самостійне значення: *Золотими куполами ще здалеку вітає нас славетна столиця – Київ* (О.Довгий).
- якщо прикладка приєднується до означуваного іменника словами **тобто, або (= тобто), чи (= тобто), наприклад, навіть, зокрема, як-от, а саме, на ім'я** тощо: *Людський хлопець, дядька Лева небіж, Лукаш на ймення* (Л.Українка). *Бегемот, або гіпопотам, живе в річках й озерах Африки*.
- якщо прикладка приєднується до означуваного слова за допомогою сполучника **як** і має відтінок причини: **Як сестра, схилилась над тобою невтомна подруга, сувора творчість** (М. Рильський).
- якщо прикладка стоїть перед пояснювальним іменником і має відтінок обставини: **Чудовий піаніст, Лисенко надзвичайно точно і художньо передав твори Шопена, Шумана, Ліста** (В.Дяченко).

Непоширені прикладки, що характеризують загальну назву, можуть відокремлюватися також і тире: *Я не люблю це дерево – осику – з її блідим стовбуром і сіро-зеленим листям*.

Тире відокремлюється і поширена прикладка, якщо вона стоїть у кінці речення і перед нею можна вставити **а саме**: *Над нами падало і падало листя - золоті сльози осіннього лісу* (М.Стельмах).

Не відокремлюються прикладки, які разом зі словом як мають значення «у ролі кого (чого) виступає предмет чи особа»: *Шевченко як художник знаний в усьому світі*.

V. Опрацювання навчального матеріалу

Вправа 1

Розподіліть на групи і запишіть послідовно речення залежно від умови відокремлення означень: а) означувальним словом є особовий займенник; б) відділені від означуваного слова іншими членами речення; в) стоять після означуваного слова. Зверніть увагу на розділові знаки.

1. Все місто спить, суворе й мовчазне (Л. Костенко). 2. Ген килим, витканий із птахів, летить над морем (Л. Костенко). 3. Сам лагідний, сумирний, він давно не міг зрозуміти, від чого все те лихе (С. Черкасенко). 4. Наснилися сині проліски мені, і я, щаслива плакала вві сні (І. Христенко). 5. Оточена зеленим шумовинням, в куцах розлогих дикої тернини стоїть похила хата лісничова (А. Малишко). 6. Стоїть старе гетьманське місто Глухів, позбавлене і слави і краси (Ю. Мушкетик).

КЛЮЧ. Замініть послідовно номери виписаних речень буквами: 1 - т, 2 - о, 3 - о, 4 - с, 5 - р, 6 - г. Якщо ви правильно виконали завдання, то із букв прочитаєте назву українського міста.

Вправа 2.

Прочитайте виразно речення. Поясніть умови відокремлення виділених прикладок.

1. А он уже видніє з далнини столиця Вишневецького – Лубни (Л. Костенко). 2. Під нами прокидався туман, а над нами падало й падало листя – золоті сльози осені (М. Стельмах). 3. Із тебе, першої моєї вулиці, почав я відкривати білий світ (В. Тарасенко). 4. А рідна сестра його – мла волохата – заводить на ніч солов'їв голосних (Д. Іванов). 5. Як рибалка, я повинен бути людиною поважною і розсудливою (Ю. Збанацький). 6. Ідете ви компанією, тобто колективом, так чоловік з п'ять, бо дика качка любить іти в каструлю з-під колективної праці (Остап Вишня).

Вправа 3.

Запишіть речення. Знайдіть відокремлені означення і виділіть їх комами. Позначте узгоджені й неузгоджені відокремлені означення.

1. Наляканий громовицею кінь тихенько заіржав (М. Стельмах). 2. Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна (М. Стельмах). 3. Поля пробуджені сонцем від зимового сну злегка парували (В. Козаченко). 4. Земля схована морозом покрилась білим снігом (П. Мирний). 5. Стара хата з солом'яною стріхою і давно не білена стояла на околиці (Ю. Смолич). 6. На галяву вискакує з гущини сарна і зачарована чудовим концертом зупиняється (М. Коцюбинський). 7. Переляканий запорошений снігом без шапки мчав Василько по дорозі назустріч холодному вітрові (М. Коцюбинський). 8. Та не однаково мені, як Україну злії люди присплять лукаві і в огні її окрадену збудять (Т. Шевченко). 9. Веселий гостинний він любив товариство (М. Коцюбинський). 10. Сповнений любові я іду по вулиці вузькій (В. Сосюра). 10. Причаїлися гори заворожені красою ніколи не бачених степів (О. Гончар). 11. Кайдашеві сини були молоді парубки обидва довгообразі й русяві з довгими тонкими трошки горбатими носами з рум'яними губами (І. Нечуй-Левицький). 12. Це були неприємні і страшні озера з чорною водою і чорними торф'яними берегами (І. Багмут). 13. Сполоханий світлом хижак звів голову й пильно дивився у віконце (А. Трублаїні). 14. В хату ввійшов старий Джеря високий тонкий з сивуватими довгими вусами з нужденним блідим лицем та смутними очима (І. Нечуй-Левицький).

Вправа 4.

Знайдіть відокремлені прикладки і виділіть їх комами або тире.

1. Встає над землею людина господар своєї землі (М. Бажан) 2. Природжений співак він любив пісні і в душі пишався своїм артистичним хистом (В. Дяченко). 3. Дивлячись на людей, усміхався і мій батько великий добрий чоловік (О. Довженко). 4. Син бідного сільського титаря Павло Грабовський в дитинстві пізнав не тільки злидні, щоденні важкі турботи про хліб насущний, а й

поетичні обряди, сумовиту красу народної пісні (О. Дей). 5. Чудовий піаніст Лисенко надзвичайно тонко й художньо передав твори Шумана, Шопена, Ліста (В. Дяченко). 6. Ярема гнувся, бо не знав, не знав сіромаха що вирости крила... (Т. Шевченко). 7. В того доля ходить полем, колоски збирає; а моя десь ледащиця за морем блукає (Т. Шевченко). 8. Я полководець миру сонце несучу в жмені (Д. Павличко). 9. Сухобрусові дочки Марта й Степанида були малими гарні дівчатка: кароокі, чорняві, круглолиці, з ямочками на щоках (І. Нечуй-Левицький). 10. Бодай кати їх постинали отих царів людських! (Т. Шевченко). 11. Шевченко як поет відомий усьому світові. 12. Під нами прокидався туман, а над нами падало листя золоті сльози осені (М. Старицький). 13. Рифми дочки безсонних ночей покидають мене (Л. Українка). 14. Дмитрик восьмилітній хлопчик вискочив з душною низенької хати (М. Коцюбинський).

VI. Рефлексія

VII. Домашнє завдання

- 1. Виконати всі вправи в зошит*

***Шановні здобувачі освіти, прошу Вас додатися до мого акаунту maryporazova@gmail.com на платформу <https://classroom.google.com>
Код курсу: nttq72f***

УВАГА!!!

ФОТО КОНСПЕКТІВ ЗАВАНТАЖУВАТИ У CLASSROOM